

dr hab. Lucyna Bakiera, prof. UAM
Wydział Psychologii i Kognitywistyki
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu

Poznań, dnia 10 października 2024 r.

Recenzja
rozprawy doktorskiej mgr Saby Marii Więsyk

pt. Adaptacja matek do wymagań związanych z pandemią choroby COVID-19 wywołanej wirusem SARS-CoV-2 – rola współpracy rodzicielskiej

napisanej pod kierunkiem
dr hab. Bogusławy Lachowskiej, prof. KUL (promotor)
i dr Eweliny Purc (promotor pomocniczy)
w Instytucie Psychologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II

Podstawa formalna przygotowania recenzji

Podstawę opracowania recenzji stanowi uchwała Rady Instytutu Psychologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II z dnia 27 czerwca 2024 r.

Uwagi ogólne

Dysertacja wpisuje się w problematykę psychologii rodziny, którą dopełnia o interesujące studium nad adaptacją matek do wymagań związanych ze stresem nienormalnym, jakim była pandemia COVID-19. Doktorantka postawiła cztery zasadnicze cele: 1) zbadanie czynników wyjaśniających adaptację matek do wymagań pandemii COVID-19; 2) określenie znaczenia współpracy rodzicielskiej w adaptacji matek do wymagań związanych z pandemią; 3) identyfikacja wzorców współpracy rodzicielskiej i określenie różnic w odniesieniu do stresu rodzicielskiego, zaburzeń psychicznych i satysfakcji z małżeństwa; 4) ustalenie roli współpracy rodzicielskiej dla satysfakcji z życia i satysfakcji z małżeństwa. Cele pracy zostały zrealizowane poprzez odpowiednio zaprojektowane badanie oraz poprawną metodologię. Pytania badawcze nakreślono logicznie, a badanie zaplanowano w sposób uzasadniony postawionymi celami i

problemami. Wybór matek jako osób rekrutowanych do badania został uzasadniony szczególnie trudną ich sytuacją wynikającą z dużego zaangażowania w opiekę nad dziećmi oraz łączenia ról społecznych. Przywołane wyniki dotychczasowych badań, świadczące o większym nasileniu lęku, stresu i samotności kobiet niż mężczyzn podczas pandemii, są przekonującą argumentacją dokonanego wyboru uczestników badania. Przeprowadzone przez Panią mgr Sabinę Marię Więsyk badanie z udziałem 375 matek (analiza danych pochodzących od 360 kobiet) w okresie środkowej dorosłości ($M_{\text{wiek}}=37$ lat) pozwoliło na sformułowanie wniosków o roli współpracy rodzicielskiej dla zdrowia psychicznego. Uzyskane wyniki pochodzą z okresu bardzo specyficznego (pierwsze tygodnie lutego 2021 r.), w którym dzienna liczba nowych zakażeń wzrosła o 100% (z 2503 do 5178 zachorowań), a nauczanie prowadzone było w formie zdanej, żłobki funkcjonowały w stopniu ograniczonym, dostęp do lekarzy był utrudniony. Jest to zatem materiał doniosły, również z historycznego punktu widzenia. Doktorantka wykazała, że wysokie nasilenie współpracy rodzicielskiej moderuje zależność między poczuciem zagrożenia COVID-19 a symptomami depresji. Wraz ze wzrostem poczucia zagrożenia COVID-19 nasila się stres rodzicielski, a zależność tę moderuje współpraca rodzicielska. Przeprowadzone badanie i analizy statystyczne wskazują ponadto, że współpraca rodzicielska wyjaśnia satysfakcję z życia i satysfakcję z małżeństwa. Wyodrębnione profile współpracy rodzicielskiej (współpracujący, konfliktowy, niezaangażowany, mieszany) poszerzają wiedzę na temat macierzyństwa, szczególnie w odniesieniu do stresorów nienormatywnych i związków profili z doświadczanym stresem i zdrowiem psychicznym. Warto również wspomnieć, że na potrzeby badania dokonano polskiej adaptacji narzędzia Marka Feinberga, Louisa D. Browna i Marni L. Ken The Coparenting Relationship Scale.

Ocena merytoryczna

Rozprawa stanowi raport z badań, zawiera część teoretyczną, opis metody badawczej oraz wyniki uzyskane w toku badania. W części pierwszej dysertacji, stanowiącej zdyscyplinowaną prezentację założeń teoretycznych (nie dostrzegam tez błędnych czy zbyt technicznych), przedstawiono m. in. koncepcje stresu, zwracając uwagę na różnorodność ujęć (stres jako bodziec, reakcja, relacja), modele doświadczania stresu oraz stresory normatywne i nienormatywne. Omówienie tych konstruktów jest uporządkowanym wywodem (choć pojawiają się nieścisłości, np. jeżeli stresor jest źródłem stresu, to niezrozumiałe jest zdanie: „wydarzenia

takie jak (...) stanowią źródło stresorów normatywnych” – s. 25). W części tej Doktorantka analizuje również psychospołeczne skutki pandemii COVID-19. Nawiązuje do badań psychologów i socjologów na temat doświadczania pandemii oraz wpływu stresorów pandemicznych na zdrowie psychiczne. Zwraca uwagę, że wyzwania związane z pandemią miały charakter bezpośredni (ryzyko zachorowania) i pośredni, o różnym zasięgu i rozłożeniu w czasie (ryzyko recesji gospodarczej, utraty pracy, konfliktów rodzinnych). Istotnym fragmentem części teoretycznej jest omówienie wyników badań na temat podatności na doświadczanie negatywnych skutków pandemii osób w różnym wieku, a przede wszystkim wyzwań stojących przed rodzicami. Za bardzo ważne i prawidłowo omówione uważam zagadnienie zasobów rodziny ulokowanych w różnych momentach jej trwania. Jako podstawę badań własnych przyjęto założenia Marka Feinberga odnośnie rodzicielstwa (*coparenting*), które zostały przetłumaczone i opracowane na gruncie polskim jako Ekologiczny Model Współpracy Rodzicielskiej. Dokonany przegląd badań nad profilami współpracy rodzicielskiej stanowi wartościowe usystematyzowanie dotychczasowych doniesień z ważnym komentarzem wskazującym na deficyt badań dotyczących indywidualnych doświadczeń rodziców. Całość opracowania świadczy o umiejętności korzystania z literatury, klarownej prezentacji ustaleń naukowych i ustosunkowania się do wyników badań. Przyjęte założenia przedstawiono w odniesieniu do paradygmatu systemowego, który stanowi osnowę dla omówienia teoretycznego oraz dyskusji wyników badań własnych. Wywód teoretyczny jest uporządkowany, adekwatny do tematu pracy wyrażonego w tytule. Doktorantka wykazuje kontrolę w doborze koncepcji i wyników badań stosownie do omawianej problematyki. Prezentowane w pracy twierdzenia są wystarczająco uzasadniane. Problem badawczy został sformułowany i osadzony we właściwych ramach teoretycznych. Hipotezy stanowią jasną implikację przestawionych założeń teoretycznych i doniesień z badań, są omówione i uzasadnione. W badaniu zastosowano metodę testowania. Kwestionariusze dobrano adekwatnie do przyjętego układu zmiennych. Przeprowadzone badanie świadczy o umiejętności planowania i realizowania projektu badawczego, a także syntetycznego opracowania uzyskanych wyników.

Lektura recenzowanej rozprawy nasuwa również kilka komentarzy polemicznych. Jedną z centralnych kategorii w dysertacji jest adaptacja. Omówienie jej jest zgodne z przyjętymi w psychologii ujęciami, przedstawione w sposób, który wzbudza refleksję m. in. nad takimi

zagadnieniami jak relacja między adaptacją do pandemii a ogólną zdolnością do adaptabilności; obiektywne i subiektywne przejawy adaptacji matek czy czynniki ryzyka dezadaptacji. Doktorantka definiuje adaptację jako „stan dostosowania się do wymogów otoczenia, osiągnięcia równowagi pomiędzy wymaganiami a możliwościami do spełnienia tych wymagań” (s. 11). Warto jednak zwrócić uwagę, że stale zmieniające się warunki otoczenia wymagają ciągłego dostosowywania, więc adaptacja jest raczej procesem niż stanem (ewentualnie procesem łączącym na osi czasu różne stany). W innym miejscu – przekonująco – Doktorantka twierdzi, że adaptacja jest „procesem radzenia sobie z sytuacją stresującą” (s. 26), a działania mające na celu adaptację są „działaniami służącymi przewyciężaniu trudności i wypracowaniu nowych wzorców funkcjonowania” (s. 100). To, co wzbudza pewną niejasność dotyczy operacjonalizacji adaptacji, ponieważ za wskaźniki adaptacji Doktorantka uznaje m. in. zaburzenia zdrowia psychicznego i stres rodzicielski. Komunikat z badań zatem mógłby brzmieć następująco: wskaźnikiem dostosowania i radzenia sobie z trudnością jest chwilowe załamanie funkcjonowania (zaburzenie psychiczne) i poczucie niemożności sprostania oczekiwaniom związanym z rolą rodzica (stres rodzicielski). Wyniki przeprowadzonych badań pozwalają na inną, słuszną konkluzję, a ujawnienie zaburzeń i trudności w realizacji zadań rodzicielskich świadczyć może o dezadaptacji. Inną wątpliwość nasuwa lektura rozdziału 1.3, w którym Doktorantka pisze o „adaptacji do stresu” (s. 28). Ten fragment aktualizuje pytania dotyczące granicy między stresorem a stresem i tym samym pytania o to, czy adaptacja jest dostosow(yw)aniem do stresu czy „stanowi efekt pomyślnego efektu radzenia sobie ze stresem” (s. 29).

Mam też niejasność dotyczącą kategorii *współpraca rodzicielska*. Przyjęta koncepcja odwołuje się do modelu teoretycznego i badań Marka Feinberga, odnośnie współrodzicielstwa czy wspólnego rodzicielstwa - *coparenting*. Doktorantka słusznie zauważa trudność w tłumaczeniu tego terminu, ale przyjęte rozwiązanie koncepcyjne uznające, że współpraca rodzicielska może być negatywna jest dla mnie niezrozumiałe i nieprecyzyjne. Rodzice współpracujący wspólnie podejmują działania wobec dziecka (dookreślam ze świadomością, że jest to pleonazm, aby zaakcentować, że współpraca dokonywana jest wzajemnie przez rodziców). W przeciwieństwie do rodzicielstwa samotnego czy samodzielnego, w którym aktywność wobec dziecka nie dokonuje się przy wspólnym zaangażowaniu rodziców. Przyjmując, że ukierunkowanie na wspólny cel (opieka i wychowanie potomstwa) aktywuje działania matki i ojca, to zwrot *negatywna współpraca rodzicielska* (m. in. s. 157) moim zdaniem

jest nietrafny. I choć w procesie współpracy można dostrzec tendencje rywalizacyjne, konfrontacyjne czy konfliktowe, to nastawienie współdziałania wykracza poza indywidualistyczne interesy na rzecz ukierunkowania aktywności dla dobra wyższego jakim jest dziecko. Tym bardziej, że współpraca rodzicielska – jak podaje Doktorantka – „odnosi się do sposobu, w jaki rodzice współdziałają i wspierają się w kontekście realizacji obowiązków rodzicielskich” (s. 67). Zdolność do współpracy traktowana jest jako kompetencja społeczna, ale negatywne (współ)działanie kompetencją już nie jest. Zastanawiam się też nad formami współpracy (np. kooperacja, konfrontacja, komplementarność, kooptacja), wśród których raczej nie wspomina się o negowaniu nadrzędnego (wspólnego) celu. Relacje między rodzicami wspólnie opiekującymi się i wychowującymi potomstwo (*coparenting*) mogą ujawniać zróżnicowaną charakterystykę – jak podaje Feinberg – porozumienia odnośnie wychowania, podziału obowiązków, wsparcia / podważania, zarządzania interakcjami rodzinnymi. Relacje rodziców mogą być wysoce konfliktowe i awersyjne, natomiast współpraca świadczy – moim zdaniem – o nastawieniu na wspólny wysiłek na rzecz dziecka. Problematyka ta jest elementem szerszego zagadnienia na temat relacji między zróżnicowaniem interakcji w podsystemie rodzicielskim a formami współpracy matki i ojca. Doktorantka wykazuje zrozumienie wobec złożoności tych niuansów, niemniej chciałabym zwrócić uwagę na kwestie językowe, które w popularyzowaniu nauki mogą wzbudzać niezrozumienie. W tym duchu pojawia się jeszcze jedno zastrzeżenie, a mianowicie czy działania opisywane przez matki (tylko jedną stronę interakcji w podsystemie rodzicielskim) mogą świadczyć o współpracy. Moim zdaniem możemy mówić raczej o percepcji działań drugiego rodzica i autopercepcji (własnej) aktywności. I to nie jest kwestia tylko obiektywizowania danych subiektywnych, z którą mierzymy się w kwestionariuszach, ale możliwości pomiaru współpracy jako kategorii interpersonalnej. Powyższe uwagi nie obniżają bardzo dobrego, moim zdaniem, poziomu merytorycznego dysertacji. Mają one charakter porządkujący i są wyrazem zaciekawienia.

Ocena formalna

Konstrukcja i zawartość rozprawy doktorskiej odpowiada problemowi sformułowanemu w tytule. Praca (licząca 228 stron wraz z załącznikami) ma prawidłowy układ i klarowną strukturę podziału treści. Składa się ze streszczenia (w języku polskim i angielskim), wstępu, części teoretycznej (cztery rozdziały), opisu problematyki badania własnego i metody (dwa rozdziały),

analizy wyników i ich dyskusji (dwa kolejne rozdziały), a także zakończenia, bibliografii, spisu tabel, rysunków i wykresów. Proporcje między poszczególnymi częściami są właściwe. Tytuły rozdziałów i podrozdziałów sformułowane są w sposób odpowiadający ich zawartości treściowej. Graficzna strona pracy (tabele, wykresy, załączniki) zwraca uwagę uporządkowaniem. Bibliografia obejmuje ponad 400 pozycji w języku polskim i angielskim opublikowanych w latach 1949–2024 (zdecydowana większość po 2000 roku). Doktorantka skrupulatnie przywołuje źródła i wykazuje bardzo dobre rozeznanie w światowej i lokalnej literaturze przedmiotu. Spis bibliografii sporządzony jest zgodnie ze standardami APA 7. Z formalnego punktu widzenia stwierdzam, że układ pracy tworzy spójną i bardzo czytelną całość.

Konkluzja

Zgodnie z ustawą Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 roku rozprawa doktorska powinna prezentować ogólną wiedzę teoretyczną w dyscyplinie, umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej oraz oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. W mojej ocenie rozprawa doktorska Pani mgr Sabiny Marii Więsyk pt. *Adaptacja matek do wymagań związanych z pandemią choroby COVID-19 wywołanej wirusem SARS-CoV-2 – rola współpracy rodzicielskiej* spełnia warunki wynikające z przywołanej ustawy. Rozprawa doktorska prezentuje obszerną wiedzę teoretyczną Doktorantki w dyscyplinie psychologia oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Przedmiotem rozprawy doktorskiej jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Rozprawa wnosi w przedmiotowym zagadnieniu wkład w rozwój wiedzy w zakresie psychologii. Doktorantka wykazała, że potrafi analizować i krytycznie oceniać uzyskane rezultaty badań. Dostrzega również kierunki dalszych badań i potrafi wskazać na aplikacje praktyczne.

Biorąc pod uwagę dużą wiedzę Doktorantki z zakresu psychologii, a przede wszystkim psychologii rodziny, wykorzystanie tej wiedzy w zaprojektowaniu i zrealizowaniu badania odnoszącego się do interesujących i ważnych problemów badawczych oraz dociekliwość badawczą i staranność metodologiczną stawiam wniosek o przyjęcie rozprawy i dopuszczenie Pani mgr Sabiny Marii Więsyk do dalszych etapów postępowania doktorskiego.

Lucyna Bakiera

